

Komentar in karta: 3/6

SLA V572.01 'leha'

Mojca Kumin Horvat

1. Gradivo

Za pomene 1. 'njiva, zlasti ožja', 2. 'del njive med dvema razoroma' in 3. 'oddeljena ploskev obdelane zemlje na vrtu, greda', knj. *léha* (é), je v narečjih najpogostejši leksem *leha*, ki je sicer nekoliko redkejši ali celo neznan v narečjih vzhodno od Ljubljane, medtem ko ima v zahodnejših narečjih pretežno tretji pomen.

Strnjeno se pojavljajo še leksemi *postat*, *kraj*, *ogon* in *greda*, drugi leksemi se pojavljajo le po dva- do trikrat (*brazda*, *njiva*, *njivica*, *slog*, *kos*, *zelnik*, *progon* in *flika*) ali pa so enkratnice. Informatorji so ponekod pojasnili, katerega izmed treh pomenov ima leksem v določenem govoru: *progon* je v T008 'del njive med dvema razoroma'; *leha* je v T013 'sestavljena iz dvanajstih brazd', v T056, T127, T137 in T155 je 'gredica', v T057 in T180 'greda', v T067 'njiva', v T084 'brazda', v T106, T154, T242 in T255 'del njive', v T147–T148 in T152 'majhna njiva', v T322 'zaplata'; *postat* je v T371 'ožja njiva', v T377 in T395 pa 'širši del njive'; *ogon* je v T377 in T394–T396 'ozka leha', v T376 pa ima razlago »štiri brazde ali pet«; *slog* je v T349 'del njive med obema razoroma', v T376 pa »deset do dvanajst brazd«; *zelnik* v T223 je 'ozek pas njive'. Opombe informatorjev zajemajo tudi časovne označevalnike: *dolinica* v T004 »nekoč«, *leha* v T015 »redko«, v T285 pa »nekoč«. Pomensko neustrezni in zato nerelevantni so odgovori *dolinica* v T001 s pojasnilom »presledek med lehama«, *meja* v T003 z opombo »je na koncu njive«, *ozara* v T201, *zare* v T027 in T355, *lega* in *šranga* v T204, *ledina* v T233 z opombo »se kosi in nič ne seje«, *breg* z opombo »strm« in *reber* v T244 z opombo »bolj strm (travnik) kot breg«, *brazda* v T317, *varenka* v T348, za katerega je bila nerelevantnost določena glede na podatke iz literature (tj. *verenka* v ESSJ IV: 300), *leša* v T375 z opombo »ob meji posekano drevje« in na podlagi tega tudi *leha* v T381, *gradec* v T405 'vrt' in *pleha* v T411 'gol, neporaščen del zemljišča; prazen predel na posejani njivi'. Zaradi pomenskega neujemanja je v nekaterih točkah neustrezen tudi odgovor *leha*, in sicer je to v T022 'reža na polju', v T031 ima leksem opombo »samo pri pšenici«, v T042 je 'vrsta, red gnoja na njivi', v T071 'brazda', v T152 'več njiv skupaj', v T236 'ledinsko ime' in 'priprava za sušenje sadja' ter v T411 'gol, neporaščen del zemljišča; prazen predel na posejani njivi'.

Za T200, T202, T231, T238, T268, T271, T300, T306, T310, T324, T328, T332, T342, T365 in T392 je v opombah zapisano, da tam besede za kartirani pomen ne poznajo.

V številnih govorih panonske, dolenske in štajerske narečne skupine leksema za prvi in drugi pomen nimajo. Leksemi za tretji pomen so kartirani na karti 2/68 za V166.01 'greda' v SLA 2.

2. Morfološka analiza

leha < **lěx-a* 'gredica, pas obdelane zemlje'

lehica < **lěx-ic-a*

pleha < **plěx-a* 'golo, neporaščeno mesto'

greda < **grēd-a* 'za obdelovanje primeren kos zemljišča, leha'

postat < **po-sta-t-b* ← **po-sta-ti* ← **po-* 'po' + **sta-ti* '(po)stati, (v)stati'

ogon < **o(b)-gon-b* ← **o(b)-gъn-a-ti* ← **o(b)-* 'ob, pri, okoli' + **gъn-a-ti* **žen-o* 'gnati'

ogona < **o(b)-gon-a*

progon < **pro-gon-b* ← **pro-gъn-a-ti* ← **pro-* 'naprej, pred, za' + **gъn-a-ti*

brazda < **borzd-a* 'brazda'

kraj < **krāj-b* 'skrajni rob, začetek, konec'

slog < **sъ(n)-log-b* ← **sъ(n)-leŕi* ← **sъ(n)-* 'skupaj z; od zgoraj navzdol' + **leŕi* (< **leg-ti*) 'leči'

njiva < **ńiv-a* ≤ **niv-a* 'njiva'

njivica < **ńiv-ic-a*

pas njive < **po-jas-b* *ńiv-e* ← **po-jas-b* 'pas, trak' + **ńiv-a*

ozka njiva < **qz-ъk-a-j-a* *ńiv-a* ← **qz-ъk-b* 'ozek, tesen' (← **qz-b* 'ozek') + **ńiv-a*

kos < **kos-b* 'kos, grižljaj'

zelnik < **zel-ъn-ik-b* ← **zel-ъn-b* ← **zel-b* 'zelena rastlina'

reža < **rež-a* 'razpoka'

dolina < **dol-in-a* ← **dol-b* 'jama, votlina, dolina'

dolinica < **dol-in-ic-a*

delec < **děl-bc-b* ← **děl-b* 'del'

delček < **děl-bč-bk-b*

razklad < **orz-klad-b* ← **orz-klad-a-ti* / **orz-klas-ti* ← **orz-* 'narazen' + **klad-a-ti* / **klas-ti* (< **klad-ti*) 'polagati (drugo na drugo)'

razor < **orz-or-b* (< **orz-or-j-b*) ← **orz-or-a-ti* 'razorati' ← **orz-* + **or-a-ti* 'orati'

rep < **rēp-b*

(v)ogal < **qgъl-b* 'ogel' s protetičnim v-

osredek < **o(b)-serd-ъk-b* ← **o(b)-* + **serd-a* 'sredica'

oplaz < **o(b)-polz-b* ← **o(b)-pelz-ti* ← **o(b)-* + **pelz-ti* 'plezati'

vrsta < **vъrst-a* 'obrat'

kapuSnja//k < **(kapus)-ъń-ak-b* (< **(kapus)-ъn-j-ak-b*) ← **(kapus)-b* ← nem. *Kappus* 'zelje' ($|| \geq n$, $S \geq \check{s}$ pred $\acute{n}$ v T338)

flika < **(flik)-a* ← nem. *Flicke(n)* 'krpa, zaplata, košček blaga'

flek < **(flek)-b* ← nem. *Fleck* 'madež, krpa'

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *razklad* v T002, *vrsta* v T030, *razor* v T101, *rep* v T248, (*v*)*ogal* in *flek* v T276, *oplaz* v T295, *osredek* v T311 in *kapusnjak* v T338.

Kot enkratnica z *leh-* je kartiran leksem *lehica* v T129.

Kot enkratnici z *dolin-* sta kartirana leksema *dolina* v T002 in *dolinica* v T004.

Kot enkratnici z *del-* sta kartirana leksema *delec* in *delček* v T270.

Kot enkratni besedni zvezi z *njiva* sta kartirana leksema *ozka njiva* v T309 in *pas njive* v T410.

Kot tretji odgovor v posamezni točki so z znakom za komentar kartirani leksemi *postat* v T248, *ogon* v T370 ter nerelevantna odgovora *leha* v T234 z opombo »za sušenje prosa« ter *pleha* v T244.

Kot nerelevantni so kartirani odgovori *dolinica* v T001, *meja* v T003, *ozara* v T201, *zare* v T027 in T355, *lega* in *šranga* v T204, *ledina* v T233, *breg* in *reber* v T244, T317 *brazda*, *varenka* v T348, *leša* v T375, *leha* v T381, *gradec* v T405 in *pleha* v T411.

V T022, T031, T042, T071, T152, T236 in T411 je nerelevanten tudi odgovor *leha*, ki je zato tam kartiran s posebnim simbolom.

S simbolom za »ni poimenovanja« so kartirani odgovori v T200, T202, T231, T238, T268, T271, T300, T306, T310, T324, T328, T332, T342, T365 in T392.

4. Uporabljena dodatna literatura

Vnuk 2012

5. Primerjaj

SLA: V166.01 *greda* (2/68), V165(b).01 *vrt za zelenjavo in rože* (2/67); OLA: 3276; ALE: /; SDLA-SI: 495; ALI: 3692, 3783 *gredica*; ASLEF: 3347, 3695 *gredica*; HJA: /; LinGeH: /; ÚMNyA: /

6. Etnološka osvetlitev

Leha je večinoma ožja njiva, tudi gredica.

Na južnem Pohorju ožjo njivo, kjer se zemlja med oranjem obrača proti vzdolžni sredini, da se oblikuje izbočeno oblikovana njiva, kar zlasti na močvirnatih in pogosto ilovnatih tleh omogoča hitrejšo sušenje namočene zemlje in s tem njeno večjo rodovitnost, imenujejo *ogon*. Njiva ima lahko enega, dva, tri, tudi več *ogonov*, med njimi so vzdolžni *razgoni*, tj. z oranjem narejeni jarki, kjer se voda izceja in odteka v smeri izcednega jarka, ki se povezuje s sosednjimi jarki, da odvečna voda odteka v bližnji potok. Ob *razgonu* je bila zemlja zaradi stalne ali pogoste vlažnosti slabše rodovitna in je bil zato tam pridelek slabši, kar je navidezno še bolj poudarilo izbočenost posameznega ogona. Oranje na ogone in priprava ožjih, manjših njiv, leh, se od 80. let 20. stoletja (tudi zaradi oranja s traktorji) vse bolj opušča.

Leho – manjšo njivo med krčevinami, drevjem in grmičevjem, kjer so iz zemlje odstranili kamenje in jo nato zorali – nekoč z ralom, pozneje s plugom ali jo obdelovali ročno – so v Soči in Trenti ponekod ogradili s plotom iz krajnikov in desk slabše kakovosti, vodoravno pritrjenih na nosilne kole.

V zgornjem delu Dravinjske doline in na južnem Pohorju so besedo *leha* uporabljali v povezavi s setvijo, ko so zrnje z enim zamahom roke enakomerno raztresali v širini *lehe* po njivi. V zvezi z *leho* je smiselno opozoriti še na izraz *leharica*, ki je na Cerkljanskem poimenovanje za plug z eno desko.

Prim.: Cevc 1995; Hazler 1975; Hazler 1988, Hazler 1995; Novak 1960; Novak 1970; SEL 2004

7. Skica

